

STRAKAPOUD VELKÝ (*DENDROCOPOS MAJOR*)

Robert Doležal

Odmyslíme-li si datla (rod *Dryocopus*) a oba druhy žlun (rod *Picus*), pak typický šplhavec, kterého u nás můžeme potkat, bude dosti nápadný pták, v jehož opeření se střídá černá, bílá a červená. Podobně zbarvených druhů žije v naší přírodě hned pět, jsou si hodně podobné a ve všech případech se jedná o zástupce rodu *Dendrocoptes*, tedy strakapoud. Když náhodou na takto pestře zbarveného šplhavce někde narazíte, tak můžete s čistým svědomím říct, že jste viděli strakapouda velkého. S největší pravděpodobností to bude skutečně on, protože se jedná o nejběžnějšího šplhavce, kterého můžete potkat jak v souvislých lesních porostech, tak v městských ulicích a parcích. Když chcete mít ale jistotu, pak je dobré otevřít na příslušné straně terénní určovací klíč, kterých je v současnosti na trhu nepřeberně, a porovnat si pozorovaného jedince s jeho popisem, obrázkem či fotografií.

Rozšíření

Areál výskytu strakapouda velkého se do značné míry shoduje s výskytem datla černého. Jedná se o druh s palearktickým typem rozšíření, který obývá kromě Islandu, Irska a severního okraje Skandinávie celou Evropu, dále žije v severní Africe a v širokém pruhu pokračuje k východu, do Japonska, na poloostrov Sachalin a dále do jihovýchodní Asie. V takto velkém areálu tvoří řadu poddruhů lišících se velikostí i zbarvením. Naše populace náleží k ssp. *pinetorum* (s. v. středoevropský) s výskytem od

Baltu dále k jihu (Hudec a kol., 2005). Evropská hnízdní populace strakapouda velkého je odhadována na více než 12 mil. párů (25–49 % populace celkové), od roku 1980 je na základě dat získaných z 21 zemí zaznamenán její mírný nárůst i přes úbytek v několika zemích mezi lety 1990–2000 a charakterizovaná je jako stabilní a zabezpečená (BirdLife International 2004). Celkový početní stav strakapouda velkého na našem území byl odhadnut v letech 2001–03 na 220 000–440 000 párů (Šťastný et al., 2006).

Prostředí a způsob života

Jak už bylo řečeno, strakapoud velký je nejběžnějším šplhavcem rozšířeným na celém území naší republiky. Obývá lesy všeho druhu, od nížin po horní hranici lesa. Mohou to být souvislé lesní celky, ale i lesíky v polích, větší parky, zahrady, hřbitovy, nebo jen několik starých dubů na hrázích rybníků. Hnízdní hustota se v závislosti na prostředí pohybuje od 0,1–2,5 párů/10 ha ve smrčínách po 2,7–10,8 párů/10 ha v lužních lesích (Hudec a kol., 2005).

V našich podmínkách je strakapoud velký téměř výhradně stálý. Populace ze severní a východní Evropy se v zimě nepravidelně stěhuje do střední a západní Evropy. Důvodem je nedostatek smrkových a borových semen v oblasti hnízdění. Staří ptáci jsou dlouhodobě věrní svému hnízdišti, mladí ptáci se usazují v okruhu maximálně několika desítek km od něj.

Popis

Strakapoud velký je pták velikosti drozda, svrchní část těla je převážně černá s bílými

Mladý pták má čepičku celou červenou, v podocasí je světle červený a tmavá příčka mezi bílými tvářemi a krkem není tak výrazná.

Foto: Ondřej Prosícký

Barevnou kombinací černé, bílé a červené se u nás vyznačuje hned pět druhů šplhavců rodu *Dendrocoptes* (strakapoud). Foto: Ondřej Prosícký

skvrnami, spodní pak bělavá s ostře ohraničeným sytě červeným podocasím, čímž se liší od strakapouda prostředního. Typické jsou dvě bílé oválné skvrny na lopatkách. Od strakapouda jižního se odlišuje černou příčkou, která úplně odděluje bílé líce od bílých stran krku. Samec má červenou plošku v týle, samice nemá na hlavě červenou vůbec. Mladí ptáci mají celé temeno tmavočervené. Strakapouda velkého nejčastěji zastihneme šplhat po kmelech a větvích stromů nebo za letu, který je vlnovitý. Pták při něm střídá fázi několika rychlých a hlasitých úderů křídel s fází setr-

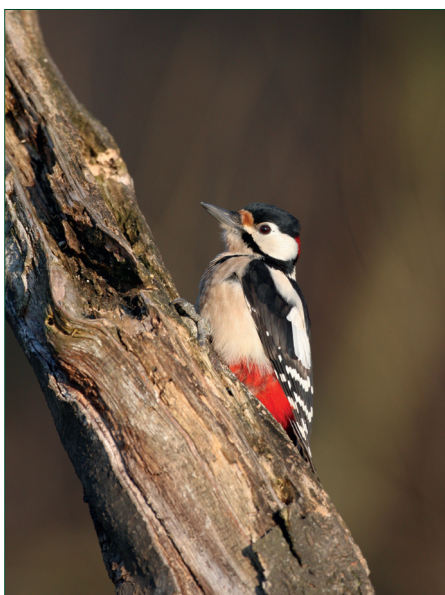

Na rozevřených letkách jsou vidět řady bílých okrouhlých skvrn. Vnější ocasní pera jsou na rozdíl od podobného strakapouda jižního rozsáhle bílá. Foto: Zdeněk Tunka

vačného pohybu vpřed s křídly přitaženými k tělu. Hlas je ostré, krátké a vysoké kik nebo opakované kikikiki. Často se ozývá „bubnováním“, které lze zaslechnout někdy již koncem zimy a na jaře. Hnízdní dutinu prozradí mláděta nápadným a hlasitým žadoněním detdetdet.

Hnízdění a péče o mláďata

Pár se zdržuje po celý rok v hnízdním okrsku, mimo hnízdění pak každý zvlášť. Za příznivého počasí začíná samec bubnovat již koncem února, později se také hlasitě ozývá a několik samců se může i vzájemně honit, šplhají pak po jednom kmeni, ale udržují si mezi sebou vzdálenost, a někdy rozevírají křídla a syčí na sebe. K páření dochází na větvi stromu a následuje dlabání dutiny. Na dutině

Dokonalé vybarvený samec s charakteristickými velkými bílými oválnými skvrnami na ramenou. Foto: Zdeněk Tunka

pracují oba ptáci po dobu 2–3 týdnů a vždy je umístěna na kmeni s hnilobou nebo jinak narušeného stromu, často v místech odpadlé větve. Běžně se také ptáci vracejí do loňské hnízdní dutiny nebo dokončí dutinu zčásti vydlabanou v minulosti. Hnízdními stromy jsou u nás nejčastěji duby a osiky, dutina je umístěna obvykle ve výšce 5–10 m, je válcovitá s hloubkou 20–50 cm, šířkou 8–17 cm a průměrem vletového otvoru 4,5x6,5 cm. Výjimečně je zahníždění v budce.

Vajíčka snáší samice od konce dubna zpravidla do poloviny května, bývá jich 5–6, jsou leskle bílá a umístěna jsou na dřevěné drti dna hnízdní dutiny. Snášena jsou v jednodenním intervalu a ptáci se na nich při sezení střídají. V noci sedí většinou samec, který v dutině nocuje až do vyvedení mláďat. Délka sezení je 10–13 dní. Mláďata se neklubou současně, ale v průběhu jednoho až dvou dní. Po vylíhnutí jsou slepá a holá, oči se jim otevírají 7. den, 9. den jim začíná vyrůstat krycí peří a 12. den je přestávají rodiče zahřívát. Krmena jsou oběma rodiči, nejprve uvnitř hnízda, později u vchodu. Mláďata hlasitě žebrají. Potrava je jim přinášena viditelně v zobáku, trus, zbytky skořápek a uhynulá mláďata jsou odstraňována. Mladí ptáci jsou vyváděni ve věku 21–23 dní a od počátku jsou schopni sami sbírat potravu. Vyvedena jsou ta nejsilnější mláďata. Strakapoud velký hnízdí jednou ročně, náhradní snůšku zakládá jen při zničení předchozí (Hudec a kol., 2005).

Potrava

Strakapoud velký je všežravec, v jehož potravě je zastoupena jak živočišná, tak rostlinná složka. Od podzimu do jara dává přednost semenům převážně jehličnatých stromů –

smrku, borovice a modřínu. Zavděk vezme i semena listnáčů – habru, buku. Ze šišek jehličnatých stromů je dobývá tím způsobem, že celou šišku utrhne a odnese ji do míst, kde ji dokáže v kůře stromů či v úžlabí větví pevně zaklínit. Z takto fixované borové či smrkové šišky pak semena vyklouvává. V zimě na dubech vysekává larvy a hmyz z hálek žlabatky duběnkové (*Andricus kollari*) a v případě přemnožení také jiných druhů žlabatek (Horal, 1999). V létě a později na podzim konzumuje různé bobule a vyklouvává hálky korovnice smrkové (*Sacchiphantes abietis*) a z kmenů různé kůrovce rodu *Ips*, *Pityogenes*, *Polygraphus*. Na jaře stoupá v potravě strakapouda velkého podíl hmyzu a mšic. Tou dobou také kroužkuje stromy a u otvorů olizuje vytékající mizu (Hudec a kol., 2005).

Význam a ochrana

Přítomnost strakapouda velkého stejně jako ostatních šplhavců v lesních ekosystémech je více než žádoucí. Tesáním dutin vytvářejí hnízdní možnosti pro řadu sekundárních dutinových ptačích druhů, pro které jsou z hlediska vzájemných interakcí, opěrným bodem jejich existence. Navíc se výrazně podílejí v biologické ochraně lesa ničením dřevokazného hmyzu – např. u smrku mohou eliminovat přítomnost dřevokazného hmyzu až o 98 % (Fayt et al. 2005). To se může projevit zvláště při jeho přemnožení. Ovlivňují tak kvalitu dřeva v porostech. Šplhavci hrají významnou ekologickou roli v lesním prostředí a jeho společenstvech. Limituje je nedostatek starých vzrostlých stromů, nedostatečná prostorová a věková rozrůzněnost porostu a malé množství odumřelého dřeva. Beze zbytku tedy platí návrh lesnických opatření, která byla zmíněna u předchozích zástupců řádu *Piciformes* a která by měla být důsledně uplatňována jako prostředek ochrany nejen dutinových druhů ptáků.

Seznam použité literatury je k dispozici u autora.

Autor:

Ing. Robert Doležal

Ústav pro hospodářskou úpravu lesů,
pobočka Brno

E-mail: dolezal.robert@uhul.cz

Další fotografie je možné zhlédnout na internetových stránkách autorů fotek: www.naturephoto.cz a www.birdphoto.cz